

ІНКЛЮЗИВНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ФАХОВИХ КОЛЕДЖІВ

Олена Тітова,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач лабораторії науково-методичного супроводу
підготовки фахівців у коледжах і технікумах
Інституту професійної освіти НАПН України, м. Київ, Україна
<http://orcid.org/0000-0002-6081-1812>

Анотація. Усвідомлення важливості залучення всіх верств населення до активного і продуктивного життя детермінувало переорієнтування прогресивних країн на інклюзивну освіту, яка передбачає створення рівних можливостей для осіб з особливими освітніми потребами і забезпечення їх успіху в освітньому процесі та подальшому житті. Успішність упровадження принципів інклюзивної освіти залежить від низки чинників, де домінантним є інклюзивна складова професійної компетентності педагога. У цьому аспекті особливого значення набуває проблема розвитку інклюзивної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів, яка є практично не дослідженою в Україні.

Ключові слова: особливі освітні потреби, інклюзивна освіта, універсальний дизайн у сфері освіти, інклюзивне освітнє середовище.

INCLUSIVE COMPONENT OF TEACHERS' PROFESSIONAL COMPETENCE AT COLLEGES AND TECHNICAL SCHOOLS

Olena Titova,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Laboratory of Scientific and Methodological Support
for Specialists Training at Colleges and Technical Schools
Institute of Vocational Education of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. Awareness of the importance of involving all segments of the population in an active and productive life determined the reorientation of progressive countries to inclusive education, which includes creating equal opportunities for persons with special educational needs and ensuring their success in the educational process and further life. The success of implementing the principles of inclusive education depends on a number of factors. The dominant one is the professional competence of teachers in inclusive education. In that aspect, the problem of developing the teachers' inclusive competence at vocational colleges. The issue has not been practically developed in Ukraine. Thus, it is becoming particularly important.

Keywords: special educational needs, inclusive education, universal design in education, inclusive educational environment.

Конституція України (статті 21, 23, 28, 43 та 53) гарантує право кожного громадянина на рівність, вільний і всебічний розвиток особистості, повагу гідності, працю, освіту (Конституція України, 1996). Реалізація цих норм забезпечує виховання гармонійно розвинутих, свідомих, патріотично налаштованих громадян, компетентних і творчих фахівців. Глобальними

цілями сталого розвитку (ПРООН в Україні, 2018) також передбачено забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти для всіх (ціль 4). Отже, для успішного розвитку суспільства важливо усвідомлювати цінність різноманітності людей та необхідність залучення усіх верств населення до активного і продуктивного життя, що в прогресивних країнах світу визначило інклюзивний вектор розвитку освіти і стало новою філософією розуміння ролі особистості у житті суспільства (Порошенко, 2019). Інклюзивна освіта передбачає створення рівних можливостей для осіб з особливими освітніми потребами і забезпечення їх успіху в навчанні та подальшій професійній реалізації. У європейських країнах інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами. Вітчизняна інклюзивна освіта як галузь педагогічної науки і практики є порівняно молодою. Наукові дослідження проблем інклюзивного навчання дітей та молоді активізувалися із затвердженням Концепції розвитку інклюзивного навчання (Міністерство освіти і науки України, 2010), Положення про інклюзивно-ресурсний центр (Верховна Рада України, 2017), а також після внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах (Верховна Рада України, 2021, березень).

Вітчизняну науково-педагогічну основу для дослідження проблем інклюзивної освіти складають роботи, де представлено результати вивчення таких аспектів, як філософія та методологія інклюзивної освіти (В. Бобрицька, О. Бородіна, Г. Васянович, М. Гриньова, Л. Даниленко, Е. Данілавичюте, С. Єфімова, В. Засенко, А. Колупаєва, М. Порошенко, Т. Сак, В. Синьов); методи, форми, технології інклюзивного навчання (І. Василяшко, І. Вдовенко, І. Вербицька, К. Васильєва, Ю. Бойчук, І. Калініченко, І. Луценко, Г. Нікуліна, О. Патрикєєва, Н. Софій, О. Таранченко, В. Шинкаренко); зміст, структуру і функції інклюзивної компетентності вчителя (І. Бельке, Ю. Бойчук, О. Бородіна, О. Микитюк, Т. Соловей). Отже, в нормативних документах та науково-педагогічних публікаціях інклюзивна освіта розглядається в контексті навчання, виховання і розвитку учнів з особливими освітніми потребами, зокрема початкової, середньої та старшої школи.

Закон про фахову передвищу освіту (Закон України «Про фахову передвищу освіту», 2019) гарантує кожному громадянину право на отримання фахової передвищої освіти «незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак» (Ст. 3, п. 2), адже інклюзія стосується активного включення у суспільні процеси всіх громадян не зважаючи на їх відмінності (фізичні, інтелектуальні, культурні, національні тощо). З цією метою зазначеним законом передбачено обов'язок закладу фахової передвищої освіти створити необхідні умови для здобуття такими особами якісної освіти

(Ст. 3, п. 4, Ст. 34, п. 5 (3), Ст. 54, п. 1 (32)). Відповідною постановою Кабінету міністрів (Верховна Рада України, 2021, грудень) визначаються організаційні засади інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах фахової передвищої освіти.

Результати наукових досліджень (Колупаєва, & Таранченко, 2016; Порошенко, 2019; Loreman, Deppler, & Harvey, 2010) дають підстави стверджувати, що успішність упровадження принципів інклюзивної освіти залежить від низки чинників, де домінантним є професійна компетентність педагога, і в цьому аспекті особливого значення набуває проблема розвитку інклюзивної складової компетентності педагогічних працівників, зокрема у фахових коледжах, що є практично не дослідженою. На жаль, в Україні відсутня система підготовки викладачів до створення розвивального інклюзивного освітнього середовища й система підвищення кваліфікації таких педагогічних працівників в галузі освітньої інклюзії. Значущість цієї проблеми посилює й фактор зростання чисельності вступників, студентів коледжів з особливими освітніми проблемами, що є наслідком війни з РФ. Дослідники визначають інклюзивну компетентність викладача [вищої школи] як складову професійної компетентності, що дозволяє йому ефективно здійснювати професійні функції у сфері вищої інклюзивної освіти з урахуванням індивідуальних потреб студентів з особливими освітніми потребами. (Баранецька, & Дембіцька, 2021); інклюзивну компетентність педагога [загальноосвітньої школи] – як рівень знань і вмінь, необхідних для виконання професійних функцій в умовах інклюзивного навчання (Фіголь, 2020); як необхідний обсяг знань та вмінь, утілених у здатності виконувати професійні функції, зважаючи на особливі потреби молоді, створюючи умови для розвитку й саморозвитку (Соловей, & Чайковський, 2013); як інтегральну характеристику педагога (учителя, асистента), що впливає на здатність розв'язувати професійні завдання в умовах інклюзивного підходу до освітньої діяльності (П'ятакова, 2012).

На основі наведених визначень, а також результатів інших досліджень (Кальченко, 2016) можна зробити висновок, що організація інклюзивного навчання потребує від викладача творчості, володіння педагогічними інноваціями, знаннями в галузі спеціальної педагогіки, здатностей застосовувати їх у нестандартних ситуаціях, що дасть змогу педагогу ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах спільного навчання студентів з особливими освітніми потребами та студентів, які не мають особливих потреб. З метою забезпечення рівних можливостей для досягнення успіху в навчанні та особистісному розвитку, а також для комфортного самопочуття кожного здобувача освіти у закладі освіти має бути забезпечено «універсальний дизайн», тобто такий дизайн освітнього середовища, освітніх програм та послуг, що є максимально придатним для використання всіма особами без необхідної адаптації (Закон України «Про освіту», 2017).

Упровадження цифрових освітніх ресурсів може підвищити доступність освіти для осіб з особливими освітніми потребами, рівень

залученості до суспільної соціальної та економічної діяльності, запобігти соціальній ізоляції здобувачів. Проте ефективність цифровізації інклюзивної освіти залежатиме від компетентності викладача, який має забезпечити адаптацію освітнього середовища до особливих потреб студентів, оскільки вимоги до підготовки навчальних матеріалів, якими б могли користуватися здобувачі з особливими освітніми потребами, значно змінюються (Лучик, & Лучик, 2021). Варто додати, що реалізація ідей інклюзивного навчання актуалізує також проблему розвитку комунікативної компетентності педагога та його готовності до ефективної взаємодії зі здобувачем освіти з особливими потребами, зокрема для їх емоційної підтримки під час навчання. Учені зауважують на важливості установок співробітництва, гуманістичної орієнтації педагога, ціннісного ставлення до підтримувальних моделей спілкування, толерантності (Шумський, & Шумська, 2022) в умовах інклюзивної освіти.

Отже, цілеспрямований розвиток інклюзивної складової професійної компетентності педагогічних працівників у закладах фахової передвищої освіти є перспективним та соціально доцільним, оскільки студенти з особливими освітніми потребами досягають вищих навчальних результатів в розвинутому інклюзивному освітньому середовищі, отримують кращі шанси стати повноцінними громадянами, щоб можуть самостійно забезпечувати своє життя, працевлаштуватися після завершення навчання, а також мають більше можливостей зробити власний внесок у розвиток суспільства. Відтак підготовлені до інклюзії викладачі сприятимуть досягненню життєвих цілей студентами з особливими освітніми потребами.

Список посилань

Верховна Рада України. (1996, 28 червня). Конституція України. <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

ПРООН в Україні. (2018, 11 травня). *Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року* <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications>

Порошенко, М. А. (2019). *Інклюзивна освіта: навчальний посібник*. Київ: Агентство «Україна». <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>

Міністерство освіти і науки України. (2010, 01 жовтня). *Про затвердження концепції розвитку інклюзивного навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України*. <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>

Верховна Рада України. (2017, 12 липня). *Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр: постанова Кабінету Міністрів України, № 545*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>

Верховна Рада України. (2021, 15 березня). *Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: постанова Кабінету Міністрів України, № 957*. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-organi-a957>

Верховна Рада України. (2019). Про фахову передвищу освіту: Закон України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>

Верховна Рада України. (2021, 15 грудня). Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах фахової передвищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України, № 1321. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1321-2021-%D0%BF#Text>

Колупаєва, А. А., & Таранченко, О. М. (2016), *Інклюзивна освіта: від основ до практики: монографія*. Київ: АТОПОЛ.

Lozman, T., Deppler, J., & Harvey, D. (2010), *Inclusive education: Supporting diversity in the classroom*. Abingdon, UK: Routledge.

Баранецька, О., & Дембіцька, С. (2021) *Зміст інклюзивної компетентності викладача вищої школи: матеріали науково-практичного симпозиуму Орликіана-2021: проблеми та перспективи сучасної освіти (13 жовтня 2021 р.)*. Миколаїв: ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

Фіголь, Н. А. (2020). Інклюзивна компетентність педагога: теоретичний аспект. У В. М. Слабко (Ред.), *Індивідуальність. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 77, 199-202. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.77.44>

Соловей, Т. В., & Чайковський, М. Є. (2013). Змістовні компоненти професійної компетентності соціального працівника інклюзивного закладу освіти. In М.Є. Чайковський, А.В. Галімов (Ред.), *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, 1(7), 220-224.

П'ятакова, Т. С. (2012). Розвиток інклюзивної компетентності вчителя: швейцарський досвід. *Порівняльно-педагогічні студії*, 1(11), 93-98. <https://doi.org/10.31499/2306-5532.1.2012.18691>

Кальченко, Л. В. (2016). Формування інклюзивної компетентності викладачів як чинник розвитку соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами. В *Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації: матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Хмельницький: Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна».

Закон України «Про освіту» (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Лучик, С., & Лучик, М. (2021). *Цифровізація і інклюзивна освіта: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму» (27 травня 2021 р.)*. Кам'янець-Подільський: Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж.

Шумський, О., & Шумська, О. (2022). Готовність викладачів ЗВО до реалізації інклюзивної освіти. *International Science Journal of Education & Linguistics*, 1(4), 46-53. <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20220104.06>